

Irena Nowak

Rola grupy rówieśniczej i pochodzenia społecznego w kształtowaniu wzorów kulturowych dwu środowisk studenckich

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 20, 133-157

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

IRENA NOWAK — WARSZAWA

ROLA GRUPY RÓWIEŚNICZEJ I POCHODZENIA SPOŁECZNEGO
W KSZTAŁTOWANIU WZORÓW KULTUROWYCH DWU
ŚRODOWISK STUDENCKICH

Treść: Rola grupy rówieśniczej. — Pochodzenie społeczne a pozycja na uczelni, postawy i wartości młodzieży.

W artykule tym pragnę wskazać pewne środowiskowe czynniki różnicujące klimat kulturowy w środowisku młodzieży akademickiej. Punktem wyjścia tych rozważań będzie porównanie postaw i wartości młodzieży z Wydziału Fizyki UW i z Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie. Przeprowadzone w 1962 roku badanie ogólnych postaw wobec siebie, życia i swojej przyszłości u młodzieży tych dwóch środowisk uczelnianych wykazało znaczne między nimi różnice¹.

Młodzież z AWF-u charakteryzuje się w znacznie większym stopniu niż młodzież z Wydziału Fizyki zespołem postaw określanych jako dobre przystosowanie — dobrym samopoczuciem, optymizmem i zadowoleniem z siebie oraz, jak się wydaje, także pogodnym usposobieniem, zrównoważeniem wewnętrznym i ekstrawertycznością. Jej stosunek do ludzi cechuje bezpośredniość, otwartość, brak problemów w kontaktach międzyosobowych i poczucie dobrych powiązań z otoczeniem zarówno

¹ Szczegółowe omówienie tych różnic i prezentacja materiałów, na których oparte są przytoczone niżej charakterystyki dwu środowisk, znajdują się w artykule *Samooceńca i usposobienie a wartości. Studium porównawcze dwu środowisk studenckich*, „Studia Socjologiczne”, 1966, nr 2/21. Artykuł ten jest skrótem części pracy doktorskiej. Opiera się on na badaniach przeprowadzonych przy pomocy obszernej, anonimowej ankiety wśród studentek i studentów II, III i IV roku Wydziału Fizyki UW oraz II i III roku AWF-u w Warszawie. Zbadana zbiorowość obejmuje 436 osób — 168 osób z Wydziału Fizyki wynosi 78,5% studentów z tych lat studiów na tym kierunku w UW, 268 osób z AWF stanowi 88% młodzieży II i III roku AWF-u w Warszawie.

w środowisku uczelnianym, jak i poza nim, w innych kręgach towarzyskich i w rodzinie.

W swoich dążeniach na przyszłość młodzież ta zorientowana jest na stabilizację życiową i względnie dużą wartość przypisuje dobrom materialnym. W związku z jej postawami wobec ludzi przejawia ona w pragnieniach i zamierzeniach dotyczących przyszłości silne zainteresowanie się życiem wśród ludzi i ogólnie innymi ludźmi w najrozmaitszych aspektach. To wyraźne „skierowanie ku ludziom”, które można by nazwać homocentryzmem, wyraża się w znacznym zainteresowaniu się na przyszłość życiem rodzinnym, przyjaźnią, opinią otoczenia i pragnieniu, aby być społecznie pożytecznym.

Zarówno w pragnieniach dotyczących przyszłości, jak i we wzorach osobowych młodzieży AWF-u wysoką wartość posiada umiejętność cieszenia się życiem; właśnie ta młodzież, którą cechuje się na ogół postawą radości życia, wysoko sobie tę postawę ceni u siebie i u innych.

Znacznie mniej przystosowana młodzież z Wydziału Fizyki, tj. odznaczająca się na ogół gorszym samopoczuciem, wyraźnie rzadszym zadowoleniem z siebie i częstym poczuciem braku zrównoważenia wewnętrznego, cechuje się zarazem introwersją, stosunkowo częstymi konfliktami wewnętrznymi i wyraźnymi, w skali statystycznej, trudnościami w kontaktach z ludźmi. W swoich pragnieniach na przyszłość młodzież ta jest bardzo ambitna, nonkonformistyczna, przedkładająca ryzyko i ciekawe życie nad stabilizację, nie przykładająca na ogół wartości do dóbr materialnych i zorientowana dość powszechnie na własną twórczość i „dokonanie czegoś wielkiego”.

Młodzież z Wydziału Fizyki wykazuje w swych myślach o przyszłości stosunkowo małe zainteresowanie się innymi ludźmi, pomimo że często odczuwa, jak to wynika z szeregu jej wypowiedzi, niezaspokojenie potrzeb towarzyskich, a nawet dość często ma poczucie osamotnienia. Zarówno w pragnieniach na przyszłość, jak i wzorach osobowych tej młodzieży przejawia się wysoka ocena i duża waga wartości moralnych oraz intelektualnych. Zasada *carpe diem* nie cieszy się w tym środowisku popularnością, nisko cenione są tu przyjemności, wysoko własne osiągnięcia i to, co jest trudne i niepowszednie. Ogólnie biorąc, młodzież ta zorientowana jest raczej nie na dobra konkretne, jak korzyści materialne czy stabilizacja, lecz na dobra abstrakcyjne, jak wartości poznawcze, własna twórczość, intelekt i wartości moralne.

Bardzo istotne czynniki, różnicujące te dwie podkultury studenckie, wydają się tkwić w różnicach typu osobowości młodzieży na omawianych kierunkach studiów, różnicach nie dających się wyjaśnić przez

uchwytnie w przeprowadzonym badaniu czynniki środowiskowe². Jednakże zebrany materiał rzuca pewne światło na rolę dwóch kategorii czynników środowiskowych w kształtowaniu postaw i wartości badanej młodzieży, czynników, które tłumaczą częściowo zróżnicowanie klimatów kulturowych porównywanych grup uczelnianych z Wydziału Fizyki i z AWF-u.

Czynniki te, to 1) środowisko dobrze zintegrowanej grupy rówieśniczej, którego rolę zajmę się w pierwszej części artykułu, i 2) klasowa specyfika wzorów tej młodzieży, która nadaje ton w środowisku koleżeńskim na Wydziale Fizyki i na AWF-ie. Specyfika ta i popularność wzorów o różnej genezie klasowej stanowi problematykę drugiej części artykułu.

Przejdźmy do wstępnego omówienia tych dwóch kategorii czynników.

Porównywane środowiska uczelniane bardzo silnie się różnią, jeśli chodzi o integrację grupy koleżeńskiej. Dane socjometryczne i wypowiedzi młodzieży, uzyskane w badaniach, potwierdziły, że młodzież AWF-u, której życie przebiega w grupie koleżanek i kolegów na wydzielonym terenie, na którym znajdują się internaty, stołówki, urządzenia sportowe, uczelnia i miejsca rozrywek, i gdzie zamieszkują prawie wszyscy studiujący, stanowi silnie zintegrowaną zbiorowość. Dane z badań wykazały też, że młodzież z Wydziału Fizyki jest słabo powiązana więzami towarzyskimi w grupie uczelnianej, a zarazem ma prawdopodobnie słabo rozwinięte życie towarzyskie poza uczelnią.

W świetle zebranej wiedzy o roli izolacji lub życia w grupie ludzi można postawić szereg hipotez wyjaśniających różnice kultury, a nawet pewne cechy osobowości młodzieży z obu środowisk wpływem tego właśnie czynnika — bliskiego współżycia w grupie rówieśniczej. Można przypuszczać, że życie w grupie ma dodatni wpływ na postawy ufności, otwartości wobec innych ludzi i łatwość kontaktów z nimi, które charakteryzują młodzież AWF-u. Można przypuszczać, że ma ono wpływ także na system wartości tej młodzieży, na ową charakterystyczną dla tego środowiska homocentryczną orientację — ceniecie innych, liczenie się z nimi, na potrzeby kontaktów, zainteresowanie się ludźmi i pewien altruizm. Można też w gromadnym stylu życia szukać wyjaśnienia wysokiej wartości, jaką młodzież AWF-u przypisuje radości życia i cechujących studentki i studentów AWF-u pewnych rysów postawy zabawowej, którą Znaniecki uważał za charakterystyczną dla osób wychowujących się w kręgu rówieśniczym.

² Różnicami osobowości tej młodzieży oraz związkami między pewnymi cechami osobowościowymi a typem przyjmowanych wartości zajmuję się w artykule *Samoocena i usposobienie a wartości...*

Wreszcie można postawić hipotezę, że lepsze przystosowanie młodzieży AWF-u niż młodzieży z Wydziału Fizyki ma swe źródło między innymi w jej „dobrym osadzeniu wśród ludzi” — posiadaniu bliskich więzi w środowisku koleżeńskim. Tym czynnikiem można by próbować tłumaczyć wewnętrzną pogodę i optymizm młodzieży AWF-u i, co się z tym wiąże, jej dobrą na ogół opinię o sobie, odczuwany zaś brak wewnętrznego zrównoważenia, mniejsze na ogół zadowolenie z siebie i z życia młodzieży z Wydziału Fizyki wiązać z jej dość częstym poczuciem osamotnienia płynącym z bardziej samotniczego trybu życia³.

Drugą grupą czynników, które wydały mi się warte rozważenia, jest, jak wspomniałam, klasowe zróżnicowanie wzorów kulturowych i związane z różnym pochodzeniem młodzieży różnice w jej biografii, a przez to, być może, i osobowości. W środowisku „fizyków” przeważa liczebnie młodzież pochodząca z inteligencji z wyższym wykształceniem, zaś w grupie AWF — młodzież pochodząca z klas pozainteligenckich, tj. robotnicza i chłopska. Sam ten fakt wystarczałby, aby uwzględnić pochodzenie klasowe badanej młodzieży jako potencjalny czynnik różnicujący porównywane środowiska. Do tego powodu dołącza się jeszcze drugi, a mianowicie dane socjometryczne zebrane w badaniach ujawniły pewne uprzywilejowanie towarzyskie owych różnych dominujących liczebnie grup w porównywanych środowiskach — młodzieży z inteligencji z wyższym wykształceniem na Wydziale Fizyki, a jeszcze wyraźniej młodzieży robotniczo-chłopskiej na AWF-ie. Ta sytuacja nasuwa przypuszczenie, że o ile istnieją wyniesione ze środowisk rodzinnych różnice kulturowe młodzieży, to te wzory, które są charakterystyczne dla grupy mającej najwyższy prestiż bądź najliczniejsze kontakty, będą się cieszyć wyższym prestiżem niż wzory innych grup i będą przyjmowane przez pozostałą młodzież. Tak więc można przypuszczać, że w środowisku młodzieży z Wydziału Fizyki najbardziej popularne będą wzory kulturowe przyniesione przez dzieci inteligentów z wyższym wykształceniem, zaś w środowisku AWF-u wzory studentek i studentów wywodzących się z klasy robotniczej, a być może także i chłopskiej.

Analizując rolę czynnika pochodzenia na kształtowanie się specyfiki kulturowej każdego z tych środowisk, staram się po pierwsze uchwycić charakterystyczne rysy kultury młodzieży pochodzącej z różnych warstw społecznych, nie wyodrębniając jedynie warstwy chłopskiej ze względu na jej małą liczebność, a następnie sprawdzić, na ile różnice kulturowe środowiska młodzieży z Wydziału Fizyki i z AWF-u dadzą się wyjaśnić ową klasową genezą wzorów.

³ Innym istotnym czynnikiem tłumaczącym dobre przystosowanie młodzieży z AWF-u jest najprawdopodobniej sportowy styl życia na tej uczelni.

ROLA GRUPY RÓWIEŚNICZEJ

Jak wspominałam, porównanie kultury środowisk studenckich na Wydziale Fizyki i AWF-ie nasuwa przypuszczenie, że szereg ich różnic jest spowodowanych tym, że młodzież AWF-u żyje na co dzień w dobrze zintegrowanej grupie koleżeńskiej, podczas gdy młodzież z Wydziału Fizyki tworzy na swej uczelni grupę o względnie luźnych więziach. Niewątpliwie w integracji grupy koleżeńskiej na AWF-ie dużą rolę odgrywa fakt, że prawie cała młodzież mieszka w internatach na terenie uczelni. Aby więc uchwycić rolę tego stylu życia, zorientować się we wpływie takiej grupy koleżeńskiej na osobowość i wzory kulturowe młodzieży, wydaje się słuszne przede wszystkim porównać młodzież z AWF-u z tą młodzieżą z Wydziału Fizyki, która mieszka w domach akademickich w przeciwstawieniu do tej, która mieszka z rodzicami. To porównanie nie oddaje jednak w pełni roli grupy koleżeńskiej na AWF-ie, ponieważ grupa ta stanowi wydzieloną ekologicznie społeczność, w której w dużej mierze zawiera się osobowość jej uczestników i w której więzi mają prawie rodzinny charakter. Jak się wydaje, środowiska domów akademickich na Wydziale Fizyki mogą mieć wpływ raczej na kształtowanie się pewnych wzorów kulturowych, zaś środowisko koleżeńskie na AWF-ie może oddziaływać także na pewne cechy osobowości.

Ponieważ w grupie tej wytwarzają się więzi typu zbliżonego do rodzinnych, wydaje mi się, że o jej roli można by także wnioskować porównując wśród badanych tę młodzież, która ma rodzeństwo, z jedynakami. Jeśli założenie to jest słuszne, można przypuszczać, że młodzież z AWF-u będzie w pewnych rysach podobna do tych studentów i studentek z Wydziału Fizyki, którzy mają rodzeństwo. Pewne tego rodzaju podobieństwa rzeczywiście występują, co nasuwa przypuszczenie, że są one cechami spowodowanymi bliskim współżyciem w grupie rówieśniczej, niezależnie od tego, czy ma ona charakter rodzinny, czy koleżeński.

Zdaję sobie jednak sprawę, że tego rodzaju wnioskowanie o roli zwartej grupy koleżeńskiej ma wartość ograniczoną, że sytuacja rodzinna kształtuje osobowość od najwcześniejszego dzieciństwa, zaś studenckie środowisko koleżeńskie zaczyna oddziaływać na jednostkę już w znacznej mierze ukształtowaną. Że, po drugie, wpływ tych środowisk jest różny, gdyż i typ więzi, i rozmiary grupy są tu zasadniczo odmienne i, po trzecie, że sam fakt posiadania rodzeństwa w różny sposób wpływa na jednostkę w zależności od tego, jak liczne jest rodzeństwo i jakie zachodzą różnice wieku. Jednakże wydawało mi się słuszne uwzględnić oba te rodzaje podziałów, dla pełniejszego uchwycenia roli środowiska koleżeńskiego na AWF-ie. W artykule zajmuję się najpierw

porównaniem jedynaków i młodzieży mającej rodzeństwo, a następnie studentów i studentki z Wydziału Fizyki, którzy mieszkają przy rodzicach, z tymi, którzy znajdują się w domach akademickich.

Młodzież mająca rodzeństwo a jedynacy. Rola rodzeństwa w różnicowaniu badanych postaw młodzieży uwidoczniła się prawie wyłącznie wśród młodzieży z Wydziału Fizyki — wydaje się to w pełni zrozumiałe, jeśli weźmiemy pod uwagę, że silne więzi w grupie uczelnianej wśród młodzieży z AWF-u, żyjącej na terenie uczelni, zastępują w znacznej mierze więzi rodzinne i wyrównują skutki różnic sytuacji jedynaków i posiadających rodzeństwo. Przede wszystkim posiadanie rodzeństwa u młodzieży z Wydziału Fizyki, jak się wydaje, łączy się z ogólnym przystosowaniem, tj. lepszym samopoczuciem i większym zadowoleniem z siebie, zjawisko to nie występuje na AWF-ie. Różnice te przedstawione są na tabelach 1 i 2.

Tabela 1. Odpowiedzi studentów Wydziału Fizyki na pytanie: „Czy ogólnie biorąc czujesz się szczęśliwy(a)?” (dane w %)

Młodzież	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie i zdecydowanie nie	Razem
Mająca rodzeństwo	11	51	30	8	100 N = 119
Jedynaczki i jedynacy	6	36	39	19	100 N = 31

Tabela 2. Odpowiedzi studentów Wydziału Fizyki na pytanie: „Czy ogólnie biorąc jesteś z siebie zadowolony(a)?” (dane w %)

Młodzież	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie i zdecydowanie nie	Razem
Mająca rodzeństwo	13	38	35	14	100 N = 122
Jedynaczki i jedynacy	6	25	38	31	100 N = 32

Po drugie, jak się wydaje, młodzież z Wydziału Fizyki, mająca starsze i młodsze, bądź tylko starsze rodzeństwo, ma bardziej ufną postawę do ludzi, także i w tym wypadku rola rodzeństwa prawie nie zaznacza się na AWF-ie. Tabela 3 podaje, jak kształtują się na Wydziale Fizyki odpowiedzi na pytanie: „czy gdybyś miał jakiś trudny problem osobisty, rozmawiałbyś z kimś o tym?” Jak widzimy, wśród młodzieży z Wydziału Fizyki kontakty z rodzeństwem, przede wszystkim starszym, wydają się sprzyjać skłonności do dzielenia się z innymi swymi kłopotami. Ponadto na obu kierunkach studiów mający starsze rodzeństwo

Tabela 3. Odpowiedzi studentów Wydziału Fizyki na pytanie: „Czy gdybyś miał jakiś trudny problem osobisty, rozmawiałbyś z kimś o tym?” (dane w %)

Młodzież	Tak	Raczej tak	Nie wiem	Raczej nie i nie	Razem
Mająca starsze i młodsze rodzeństwo	48	13	13	26	100 N = 23
Mająca tylko starsze rodzeństwo	30	33	4	33	100 N = 30
Mająca tylko młodsze rodzeństwo	23	21	11	45	100 N = 70
Jedynaczki i jedynacy	25	28	6	41	100 N = 32

bardziej są skłonni omawiać własne problemy osobiste z kolegami czy koleżankami własnej płci — kontakty ze starszym rodzeństwem sprzyjają więc, jak się zdaje, otwartości przede wszystkim w kontaktach koleżeńskich (tab. 4). Jeśli chodzi o różnice w systemie wartości, fakt posiada-

Tabela 4. Młodzież, która odpowiedziała, że o problemach osobistych rozmawiała by z przyjacielem (przyjaciółką) lub kolegą (koleżanką) własnej płci (dane w %)

Młodzież	Wydział Fizyki	AWF
Mająca starsze i młodsze rodzeństwo	70	61
Mająca tylko starsze rodzeństwo	57	52
Mająca tylko młodsze rodzeństwo	22	51
Jedynacy i jedynaczki	38	42

nia rodzeństwa nie wydaje się wśród badanej młodzieży odgrywać jakiegokolwiek zasadniczej roli — na przykład wpływać na większe zainteresowanie się innymi ludźmi w wypowiedziach dotyczących pragnień na przyszłość. Jedyną istotną z punktu tych rozważań sprawą jest, że wychowywanie się z rodzeństwem sprzyja prawdopodobnie postawie *carpe diem* i wyższej ocenie owej umiejętności cieszenia się życiem. Przede wszystkim wśród „fizyków”, ale i na AWF-ie mający rodzeństwo częściej deklarują chęć większej ilości rozrywek (tab. 5). Wśród młodzieży z Wydziału Fizyki mający rodzeństwo znacznie też częściej niż jedynacy wskazują wesołość i pogodę jako cechy, które się uważa za cenne dla siebie oraz szczególnie lubiane u swych koleżanek czy kolegów (tab. 6).

Tabela 5. Studenci, którzy w odpowiedzi na pytanie: „Czego byś chciał mieć «więcej» przede wszystkim?”, wybierają „więcej ciekawych rozrywek” (dane w %)

Młodzież	Wydział Fizyki	AWF
Jedynacy i jedynaczki	26	31
Mająca rodzeństwo	9	23

Dane te popierają w pewnej mierze przypuszczenie, że życie w grupie rówieśniczej sprzyja kształtowaniu się zabawowej postawy wobec życia. Jak pamiętamy, podobnie jak dobre przystosowanie i otwartość wobec ludzi oraz zabawowa postawa są charakterystyczne dla młodzieży z AWF-u w porównaniu z młodzieżą z Wydziału Fizyki.

Tabela 6. Studenci Wydziału Fizyki, którzy w ideale koleżanki lub kolegi i ideale własnej osoby wybierają cechy „pogodny(a)” i „wesoły(a)” (dane w %)

Młodzież	Ideal koleżanki (kolegi)		Ideal własnej osoby	
	pogoda	wesołość	pogoda	wesołość
Mająca rodzeństwo	52	39	23	30
Jedynacy i jedynaczki	29	25	13	6

Porównanie młodzieży posiadającej rodzeństwo i jedynaków pozwoliło uchwycić pewne różnice, wskazujące na ewentualną rolę grupy rówieśniczej w kształtowaniu się odrębnych klimatów kulturowych na Wydziale Fizyki i na AWF-ie. Można by przypuszczać, że bliskie współzycie w grupie koleżeńskiej na AWF-ie ma wpływ na lepsze przystosowanie się tej młodzieży, na jej dobre samopoczucie i dobre mniemanie o sobie. Po drugie, wydaje się, że to współzycie w grupie koleżeńskiej wpływa na zaobserwowaną większą ufność młodzieży z AWF-u niż młodzieży z Wydziału Fizyki do ludzi i prawdopodobnie na łatwość kontaktów z nimi. Cechom tym, lepszemu przystosowaniu i łatwości integracji z otoczeniem, prawdopodobnie sprzyja też w sposób istotny sportowy tryb życia na tej uczelni. Nie sposób mi ocenić wagi każdego z tych dwóch czynników jako przyczyn omawianej różnicy postaw w porównywanych środowiskach, ograniczam się więc tylko do ich zasygnalizowania. Porównanie jedynaków i mających rodzeństwo nie pozwoliło jednak uchwycić żadnych istotniejszych różnic w systemie wartości młodzieży w zależności od jej bardziej samotniczego czy gromadnego stylu życia, poza obserwacją, że młodzież mająca rodzeństwo wykazuje pewne cechy postawy zabawowej.

Rola środowiska domów akademickich wśród młodzieży z Wydziału Fizyki. Zobaczymy obecnie, na ile sam fakt mieszkania w grupie koleżeńskiej w domu akademickim może powodować różnice postaw i wartości i wyjaśniać specyfikę postaw młodzieży z AWF-u w porównaniu z młodzieżą z Wydziału Fizyki UW. Ponieważ prawie wszyscy studenci i studentki na AWF-ie mieszkają w internacie, dla uchwycenia roli życia zbiorowego w środowisku koleżeńskim będę porównywać młodzież z Wydziału Fizyki mieszkającą w domach akademickich z tą młodzieżą z Wydziału Fizyki, która mieszka razem z rodzicami⁴. Niewątpliwie środowisko w domach akademickich ma mniejszy wpływ na postawy i wartości młodzieży z Wydziału Fizyki niż środowisko internatu na AWF-ie, który znajduje się na terenie uczelni i w którym przebiega w znacznej mierze codzienne życie studentów i studentek. Jednakże w obu wypadkach mamy do czynienia z podobną sytuacją — życiem w grupie rówieśniczej, choćby nawet grupa ta była u „fizyków” mniej zintegrowana i pochłaniająca węższą sferę osobowości uczestników niż na AWF-ie.

Poprzednio sprawdzaliśmy hipotezy, że jedną z przyczyn lepszego przystosowania młodzieży z AWF-u, jej bardziej pogodnego nastawienia wobec życia i lepszego mniemania o sobie jest dobra integracja towarzyska tej młodzieży, bliskie powiązania w grupie koleżeńskiej, oraz że owa dobra integracja towarzyska młodzieży AWF-u sprzyja ogólnie ufniej postawie wobec ludzi i większej wobec nich otwartości. Jak pamiętamy, kiedy porównywaliśmy postawy młodzieży mającej rodzeństwo i jedynaków, obie te hipotezy znalazły pewne poparcie w fakcie, że wśród „fizyków” młodzież mająca rodzeństwo wydawała się lepiej przystosowana w przyjętym tu znaczeniu i bardziej skłonna do zwierzeń niż jedynacy. Jednakże różnice te nie występują między młodzieżą z Wydziału Fizyki mieszkającą w domach akademickich a mieszkającą przy rodzicach, co wskazywałoby na to, że zależności, które nas tu interesują, nie przebiegają tak prosto. Brak różnic skłonna jestem tłumaczyć tym, że środowisko domów akademickich, w których mieszka młodzież z Wydziału Fizyki, nie odgrywa istotnej roli w kształtowaniu owych postaw związanych blisko z cechami osobowości, którą wydaje się pełnić bardziej zwarte i mające, jak się wydaje, pewne funkcje rodziny środowisko koleżeńskie na AWF-ie. Jeśli jednak w kształtowaniu owych ogólnych postaw blisko związanych z cechami osobowości klimat domów akademickich, w których mieszka młodzież z Wydziału Fizyki, wydaje się nie odgrywać większej roli, to wyraźnie

⁴ Młodzież, która znajduje się w jeszcze innej sytuacji, np. mieszka sama czy u dalszej rodziny, nie została w tym porównaniu uwzględniona.

wywiera on wpływ na kształtowanie się systemu wartości tej młodzieży. Rola domów akademickich zaznacza się dość silnie w sferze przyjmowania wzorów kulturowych, środowisko to nie ma natomiast większego znaczenia w modelowaniu tych podstawowych rysów charakteru, które związane są z ogólną postawą wobec życia, siebie i ludzi.

Różnice wartości młodzieży z domów akademickich i mieszkających przy rodzicach występują przede wszystkim w wybieranych w odpowiedzi na ankietę dążeniach życiowych. Wybory te zestawione są w tabeli 7. Jak widzimy, młodzież z domów akademickich wybiera znacznie częściej niż ich koleżanki i koledzy mieszkający z rodzicami wszystkie te dążenia, które związane są z wartością innych ludzi, ich szacunku, towarzystwa i sympatii, a także dążenia do zrobienia czegoś dla in-

Tabela 7. Różnice odpowiedzi wśród młodzieży Wydziału Fizyki na pytanie dotyczące pragnień i dążeń na przyszłość (dane w %)

Przedstawione w ankiecie wzory odpowiedzi	Wybory młodzieży mieszkającej	
	przy rodzicach N = 84	w domach akademickich N = 59
Osiągnięcie poczucia, że Twoja działalność, nawet na skromnym odcinku, jest społecznie pożyteczna	13	36
Życie w gronie lubianych i lubiących Cię przyjaciół	44	56
Realizacja pewnych własnych dążeń ideowych i społecznych	15	29
Zdobycie ludzkiego szacunku przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	29	42
Ukształtowanie własnej osobowości na wzór pewnego ważnego dla Ciebie ideału moralnego	26	37
Życie barwne i pełne wrażeń, dające pełnię przeżyć nawet kosztem ryzyka	57	41

Ankieta zawierała jeszcze następujące wzory dążeń, przy których wybory były mniej różnicowane:

Ciekawa praca i opinia dobrego specjalisty w zawodowym gronie
Zdobycie rozgłosu, sławy przez osiągnięcia naukowe (sportowe), czy w jakiejś innej dziedzinie
Dużo wolnego czasu na prywatne zainteresowania i rozrywki

wyberane nieco częściej przez młodzież mieszkającą z rodzicami

Przyzwoita pozycja zawodowa i materialna połączona ze spokojnym, szczęśliwym życiem rodzinnym
Wniesienie nowych wartości do dorobku kulturalnego przez osiągnięcia intelektualne, naukowe lub artystyczne

wyberane nieco częściej przez młodzież z domów akademickich

Wysoka pozycja zawodowa i możliwość podejmowania decyzji na wielką skalę

wyberane prawie równie często przez obie kategorie młodzieży

nych — czyli wzory altruistyczne. Dążenia tej młodzieży są wyraźnie znacznie silniej związane z innymi ludźmi — „inni”, zarówno konkretne grupy czy osoby, jak i „ludzkość”, zajmują wyższe miejsce w hierarchii wartości młodzieży z domów akademickich niż u pozostałych studentów.

Obserwując odpowiedzi młodzieży z AWF-u, mieszkającej z reguły na terenie uczelni, można zauważyć podobne zjawisko — wyraźnie homocentryczną orientację dążeń. Wszystkie trzy wzory związane z konkretnymi ludźmi, poza wzorem realizacji dążeń ideowych, gdzie w grę wchodzi abstrakcyjna „ludzkość”, są znacznie częściej wybierane na AWF-ie niż wśród ogółu „fizyków”. Nasuwa to wniosek, że mieszkanie i współżycie na co dzień w grupie koleżeńskiej silnie wpływa na wyższe miejsce „innych ludzi” w przyjmowanym systemie wartości. Zjawisko to nie wystąpiło przy porównaniu jedynaków z młodzieżą posiadającą rodzeństwo. Widocznie więc tylko specyficzny typ środowiska rówieśniczego sprzyja owej homocentrycznej orientacji. Jakie cechy specyficzne musi posiadać grupa rówieśnicza, aby wytworzyła taki typ kultury, trudno rozstrzygnąć. Być może, nie bez znaczenia jest fakt, że środowisko koleżeńskie w domach akademickich jest grupą liczną, tworzącą już pewną społeczność. Być może, ważne są pewne wzory kulturowe, charakterystyczne dla środowisk studenckich w Polsce.

Przejdźmy teraz do omówienia pewnych cech, które zarysowują się tylko na Wydziale Fizyki.

Warto zwrócić uwagę na pewien charakterystyczny rys dążeń młodzieży mieszkającej przy rodzicach, a mianowicie jej częstsze pragnienie przeżyć nawet kosztem ryzyka. Rys ten zaznacza się także, choć słabiej, w pragnieniach dotyczących chwili obecnej: „więcej ciekawych przeżyć” chciałoby mieć wedle swych wypowiedzi 36% „fizyków” mieszkających przy rodzicach i 27% mieszkających w domach akademickich. Młodzież z domów akademickich odznacza się natomiast znacznie częstszym pragnieniem „pewności o jutro”. Na tabeli zestawiającej wybory dążeń życiowych obu porównywanych kategorii młodzieży zarysowała się jeszcze jedna charakterystyczna cecha młodzieży z Wydziału Fizyki mieszkającej w domach akademickich, a mianowicie jej skłonności perfekcjonistyczne. Wyrażają się one w częstszym wyborze dążenia do „ukształtowania własnej osobowości na wzór pewnego ideału”. Jak się wydaje, nie jest to cecha związana z koleżeńskim stylem życia, ponieważ występuje ona wyraźnie częściej w środowisku studentów i studentek z Wydziału Fizyki niż z AWF-u. Nie potrafię wyjaśnić, dlaczego perfekcjonizm jest szczególnie charakterystyczny dla młodzieży z Wydziału Fizyki mieszkającej w domach akademickich.

Pewne różnice wartości młodzieży mieszkającej przy rodzicach i w domach akademickich można też dostrzec w ideale własnej osoby. Różnice te wydają się wiązać z cechującym młodzież z domów akademickich zainteresowaniem się ludźmi, które przejawiało się w jej wypowiedziach o pragnieniach na przyszłość. Młodzież z domów akademickich częściej niż mieszkająca z rodzicami uważa za najwartościowsze dla siebie takie cechy, jak życzliwość dla innych, talenty towarzyskie i nieco częściej dowcip, prawdomówność i lojalność. Wszystkie te cechy wiążą się bądź z pozytywną postawą wobec ludzi, bądź ze sprawami współzycia towarzyskiego, można więc je uznać za przejaw homocentrycznej orientacji w systemie wartości.

Ideał własny młodzieży mieszkającej z rodzicami harmonizuje także z jej wyborem dążeń życiowych tworząc wzór nastawiony bardziej na sukcesy zawodowe — preferowane w nim cechy to inteligencja, zdolności i mądrość życiowa. Młodzież ta wydaje się mieć jednak w znacznej mierze nie zaspokojone potrzeby towarzyskie, gdyż bardzo często wybiera w ideale własnym umiejętność kontaktów z ludźmi.

Wnioski. Podsumujmy wnioski dotyczące roli współzycia w grupie rówieśniczej, jej wpływu na postawy i wartości badanej młodzieży.

1. Na podstawie porównania ogółu młodzieży z AWF-u z młodzieżą z Wydziału Fizyki oraz młodzieży mającej rodzeństwo z jedynakami i jedynaczkami nasuwa się wniosek, że bliskie, rodzinne lub prawie rodzinne współzycie z rówieśnikami sprzyja postawom dobrego przystosowania — zadowoleniu z życia, optymizmowi i zadowoleniu z siebie.

2. Owo bliskie współzycie wpływa na ufność wobec ludzi, a przeto skłonność do integracji i poczucia wspólności z innymi.

3. Bliskie współzycie z rówieśnikami — prawdopodobnie przy zachowaniu bliskich więzi rodzinnych, i stąd poczucia bezpieczeństwa — wydaje się sprzyjać kształtowaniu się zabawowej postawy wobec życia.

Tych trzech funkcji nie pełni środowisko rówieśnicze, które nie jest silnie zintegrowane — i stąd nie pełni ich środowisko domów akademickich, w których mieszka młodzież z Wydziału Fizyki UW.

4. Studencka grupa rówieśnicza z domu akademickiego kształtuje system wartości, w którym „inni ludzie” zajmują wysokie miejsce w hierarchii, rozbudzając zainteresowania się ludźmi, dążenia towarzyskie, liczenie się z opinią innych i skłonności altruistyczne. Ten system wartości został nazwany orientacją homocentryczną.

POCHODZENIE SPOŁECZNE A POZYCJA NA UCZELNI, POSTAWY
I WARTOŚCI MŁODZIEŻY

Wyniki badań nasuwają spostrzeżenie, że sytuacja młodzieży pochodzącej z różnych warstw społecznych inaczej się układa na Wydziale Fizyki i na AWF-ie.

Przede wszystkim na Wydziale Fizyki, jak wykazują dane socjometryczne, uprzywilejowana towarzysko jest młodzież pochodząca z inteligencji z wyższym wykształceniem, a na AWF-ie, gdzie różnice są mniejsze, raczej młodzież pochodzenia robotniczego i chłopskiego. Wprawdzie młodzież inteligencka ma na Wydziale Fizyki trochę mniej kontaktów towarzyskich na swoim roku studiów, ale cieszy się na nim wyraźnie największą sympatią i prestiżem intelektualnym. Tak więc na przykład na Wydziale Fizyki przez 7 i więcej osób ze swego roku zostało wybranych jako wyraźnie lubiani: 49% młodzieży o pochodzeniu inteligenckim, 27% młodzieży, której rodzice to pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia i 27% młodzieży pochodzenia robotniczego lub chłopskiego. Jako najbardziej inteligentni zostało wymienionych przez 5 i więcej osób ze swego roku 30% młodzieży pochodzenia inteligenckiego, 16% młodzieży pochodzącej z rodzin pracowników umysłowych bez wyższego wykształcenia i 3% młodzieży pochodzenia robotniczego i chłopskiego. Na AWF-ie natomiast jako wyraźnie lubianych zostało wybrane przez 7 i więcej osób ze swej grupy ćwiczeń po 31% młodzieży pochodzącej z obu kategorii pracowników umysłowych i 39% młodzieży pochodzenia robotniczego lub chłopskiego. Względnie izolowanych towarzysko, gdyż nie wybranych przez nikogo lub wybranych tylko przez jedną osobę w odpowiedzi na pytanie: „z kim utrzymujesz najbliższe kontakty towarzyskie?” wydaje się być na AWF-ie 27% młodzieży inteligenckiej, 19% pochodzącej z rodzin pracowników umysłowych bez wyższego wykształcenia i 17% młodzieży pochodzenia robotniczego i chłopskiego. Brak danych nie pozwala stwierdzić, jak przebiega na AWF-ie podział prestiżu intelektualnego.

W obu środowiskach młodzież pochodząca z warstwy pracowników umysłowych bez wyższego wykształcenia wydaje się zajmować środkową pozycję towarzyską.

Różnie też przedstawiają się w obu środowiskach: zadowolenie ze studiów i ogólne postawy wobec życia i siebie u młodzieży w zależności od jej pochodzenia. O ile na AWF-ie młodzież o różnym pochodzeniu jest mniej więcej w równej mierze zadowolona z wyboru studiów, na Wydziale Fizyki zadowolenie to układa się równoległe z uprzywilejowaniem społecznym młodzieży (tab. 8). Uprzywilejowanie społeczne młodzieży z elity inteligenckiej przejawia się na Wydziale Fizyki w jej

ogólnym stosunku wobec życia. Na Wydziale Fizyki młodzież inteligentka deklaruje na ogół znacznie lepsze samopoczucie i nieco częściej niż pozostali zdecydowany optymizm, na AWF-ie różnice samopoczucia są słabsze i nie zarysowują się w optymizmie na przyszłość (tab. 9).

Tabela 8. Odpowiedzi młodzieży z Wydziału Fizyki na pytanie: „Czy jesteś zadowolony (zadowolona) z wybranego kierunku studiów?” (dane w %)

Pochodzenie społeczne odpowiadających	Zdecydowanie tak i tak	Raczej tak	Raczej i zdecydowanie nie	Razem
Inteligencja z wyższym wykształceniem	48	43	9	100 N = 63
Pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	39	43	18	100 N = 49
Robotnicy i chłopi	38	43	19	100 N = 37

Z obserwacji danych socjometrycznych i wypowiedzi studentów nasuwa się spostrzeżenie, że środowisko uczelniane na AWF-ie wyrównuje w pewnej mierze klasowe różnice warunków życia i ich skutki w świadomości młodzieży. Na Wydziale Fizyki nie obserwujemy tego zjawiska i młodzież mająca lepszą pozycję społeczną zachowuje uprzywilejowaną pozycję także w środowisku uczelnianym.

Tabela 9. Odpowiedzi młodzieży o różnym pochodzeniu społecznym na pytanie: „Czy obecnie czujesz się szczęśliwy (szczęśliwa)?” (dane w %)

Pochodzenie społeczne odpowiadających	Wydział Fizyki				AWF			
	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie, zdecydowanie nie	razem	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie, zdecydowanie nie	razem
Inteligencja z wyższym wykształceniem	19	49	32	100 N = 59	22	54	24	100 N = 35
Pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	6	49	45	100 N = 47	16	62	22	100 N = 81
Robotnicy i chłopi	3	47	50	100 N = 38	13	61	26	100 N = 106

Samopoczucie i pozycja towarzyska młodzieży z różnych warstw, które inaczej się kształtują na Wydziale Fizyki i na AWF, nie pozostają, jak się wydaje, bez wpływu na poczucie własnej wartości badanej młodzieży. Uprzywilejowanie towarzyskie i ogólna sytuacja na tych kierunkach studiów wpływają, jak się wydaje, na dobrą samoocenę młodzieży pochodzącej z elity inteligendckiej na Wydziale Fizyki i robotniczo-chłopskiej na AWF-ie. Zjawisko to uwidacznia się już w odpowiedziach na pytanie „czy [...] jesteś z siebie zadowolony(a)?”, lecz najwyraźniej występuje w ocenie siebie w porównaniu z kolegami, w poczuciu własnej wyższości bądź niższości⁵ (tab. 10).

Tabela 10. Przeciętna ocena siebie w porównaniu z oceną daną kilku kolegom (koleżankom)* (dane w %)

Pochodzenie społeczne oceniających	Wydział Fizyki			AWF		
	wyż- sza niż ocena kole- gów	niż- sza niż ocena kole- gów	razem	wyż- sza niż ocena kole- gów	niż- sza niż ocena kole- gów	razem
Inteligencja z wyższym wy- kształceniem	32	68	100 N = 59	56	44	100 N = 53
Pracownicy umysłowi bez wyż- szego wykształcenia	29	71	100 N = 44	49	51	100 N = 78
Robotnicy i chłopci	11	89	100 N = 37	62	38	100 N = 105

* Nieliczne wypadki, gdzie oceny siebie i kolegów (koleżanek) wypadły równo, zostały wliczone do kategorii „ocenia siebie wyżej”, ponieważ wśród ocenianych więcej niż połowę przeciętnie stanowiły osoby zaprzyjaźnione, z reguły wyżej oceniane w skali masowej niż „łosowo dobrani” koledzy i koleżanki. Oceny były dokonywane przez stawianie stopni od -5 do +5 i dotyczyły 9 wybranych w ankiecie aspektów.

Uogólniając wnioski możemy stwierdzić, że na Wydziale Fizyki najlepiej zaklimatyzowana i mająca najwyższą pozycję towarzyską jest młodzież z inteligencji z wyższym wykształceniem, na AWF-ie zaś młodzież pochodzenia robotniczego i chłopskiego. Różnice te nie występują we wszystkich aspektach przystosowania i pozycji towarzyskiej, jednakże układają się w dość spójny syndrom.

⁵ Te globalne oceny skonstruowano na podstawie ocen siebie i swoich kilku koleżanek lub kolegów ze względu na inteligencję, posiadane zdolności w wybranym kierunku studiów, życzliwość wobec ludzi, atrakcyjność towarzyską, pogodny sposób, odwagę, wysporotowanie, walory moralne i zdolności przywódcze.

Tabela 11. Odpowiedzi na pytanie dotyczące pragnień i dążeń na przyszłość w zależności od pochodzenia społecznego młodzieży (dane w %)

Przystawione w ankiecie wzory odpowiedzi	Wydział Fizyki			AWF		
	inteligencja	pracownicy umysłowi	robotnicy chłopci	inteligencja	pracownicy umysłowi	robotnicy chłopci
	N = 84	N = 43	N = 38	N = 55	N = 81	N = 107
Przyzwoita pozycja zawodowa i materialna połączona ze spokojnym, szczęśliwym życiem rodzinnym	34	37	45	58	63	74
Duży dobrobyt materialny	16	14	21	18	25	30
Osiągnięcie poczucia, że własna działalność, nawet na skromnym odcinku, jest społecznie pożyteczna	20	16	37	27	25	32
Ukształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego ważnego dla siebie ideału moralnego	33	18	45	4	10	16
Życie w gronie lubianych i lubiących mnie przyjaciół	58	37	61	67	60	76
Realizacja pewnych własnych dążeń ideowych i społecznych	17	12	32	18	12	17
Zdobycie ludzkiego szacunku przez swoją działalność życiową	31	29	50	60	62	57
Wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe lub artystyczne	45	41	39	25	16	19
Życie barwne i pełne wrażeń, dające pełnię przeżyć nawet kosztem ryzyka	58	51	34	42	46	41

W zestawieniu tym pominięto 4 wzory dążeń, w wyborze których nie zarysowały się konsekwentne różnice.

Specyfika kulturowa młodzieży akademickiej o różnym pochodzeniu i klasowa geneza wzorów panujących na Wydziale Fizyki i na AWF-ie. Pomimo iż młodzież akademicka posiada wspólne środowisko i tę samą przyszłą klasę przynależności społecznej, na obu badanych kierunkach studiów wykazuje pewną „klasową” specyfikę wzorów kulturowych. Ta specyfika kultury klasowej przejawia się zarówno w postawach, jak i w systemie wartości studentek i studentów z Wydziału Fizyki i z AWF-u. Zaczniemy od porównania dążeń życiowych wybieranych przez młodzież o różnym pochodzeniu społecznym (tab. 11). Na obu kierunkach studiów młodzież pochodzenia robotniczego i chłopskiego wskazuje znacznie częściej niż inni jako swój zasadniczy cel życiowy „przyzwoitą pozycję materialną, połączoną ze spokojnym, szczęśliwym życiem rodzinnym” i nieco częściej niż inni „duży dobrobyt materialny”. Można więc stwierdzić, że młodzież ta bardziej zorientowana jest w swych dążeniach na dobra materialne, choć poziom jej aspiracji jest w tym aspekcie zróżnicowany.

Po drugie, można powiedzieć, że młodzież pochodzenia robotniczo-chłopskiego przywiązuje większą wagę niż młodzież inteligencka do życiowej stabilizacji, osiągnięcia bezpiecznej pozycji.

Po trzecie, młodzież pochodzenia robotniczo-chłopskiego na AWF-ie częściej niż pozostali wybiera jako cel „życie w gronie przyjaciół”, a na Wydziale Fizyki dążenie do społecznego pożytku, realizacji dążeń ideowych oraz, na obu kierunkach, pragnienie zdobycia szacunku. Młodzież robotniczo-chłopska wydaje się więc być bardziej zorientowana na wartości związane z „innymi ludźmi” i mieć bardziej homocentryczny system dążeń. Być może ponadto na Wydziale Fizyki wybór dążeń ideowych i pragnienie szacunku u młodzieży robotniczej i chłopskiej ma charakter kompensacyjny, wobec jej gorszej sytuacji towarzyskiej w środowisku koleżeńskim i gorszego przystosowania do studiów.

Po czwarte, na obu kierunkach studiów młodzież ta wykazuje częstsze niż reszta dążenia perfekcjonistyczne. Młodzież inteligencką cechuje na obu kierunkach studiów nieco częstsza tendencja do wybierania wzoru „wniesienia nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez swe osiągnięcia naukowe, intelektualne lub artystyczne”. Młodzież ta bardziej więc niż inni ceni wartość własnej twórczości i ewentualnie związanego z nią prestiżu.

Na Wydziale Fizyki młodzież inteligencka charakteryzuje się też dążeniem do pełnego i przyjemnego życia, wybierając częściej niż pozostali „barwne, pełne wrażeń życie nawet kosztem ryzyka” i „dużo wolnego czasu na prywatne zainteresowania i rozrywki”. Ów rys ekspansywności w pragnieniu pełni wrażeń zaznacza się także w jej odpowie-

Tabela 12. Odpowiedzi młodzieży na pytanie „Czy biorąc ogólnie lubisz kolegów i koleżanki z Twego roku studiów?” w zależności od pochodzenia społecznego odpowiadających (dane w %)

Pochodzenie społeczne odpowiadających	AWF						Wydział Fizyki																	
	zdecydowanie tak		raczej tak		mało ich znam		różnie, raczej nie i nie		razem*		zdecydowanie tak		raczej tak		mało ich znam		różnie, raczej nie i nie		razem*					
Inteligencja z wyższym wykształceniem	43	29	19	14	105 N = 64	35	36	7	26	104 N = 55	18	27	29	28	102 N = 49	49	15	6	32	102 N = 81	26	32	18	101 N = 107
Pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	26	32	21	29	108 N = 38	50	24	9	18	101 N = 107	26	32	21	29	108 N = 38	50	24	9	18	101 N = 107	18	18	18	101 N = 107

* Niektórzy studenci dawali po 2 odpowiedzi.

Tabela 13. Odpowiedzi na pytanie: „Gdybyś miał jakiś trudny problem osobisty, czy rozmawiałbyś z kimś o tym?” w zależności od pochodzenia społecznego młodzieży (dane w %)

Pochodzenie społeczne odpowiadających	AWF						Wydział Fizyki						AWF											
	zdecydowanie tak		raczej tak		mało ich znam		różnie, raczej nie i nie		razem*		zdecydowanie tak		raczej tak		mało ich znam		różnie, raczej nie i nie		razem*					
Inteligencja z wyższym wykształceniem	53	47	63	8	39	100 N = 64	66	5	29	100 N = 54	47	47	47	13	40	100 N = 47	74	9	17	100 N = 81	29	17	18	100 N = 104
Pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	63	63	63	5	32	100 N = 33	73	9	18	100 N = 104	63	63	63	5	32	100 N = 33	73	9	18	100 N = 104	18	18	18	100 N = 104

dziach na pytanie: „czego chciałbyś mieć przede wszystkim więcej w życiu?” Odpowiedź: „więcej ciekawych przeżyć” jest w tym środowisku najczęstsza u młodzieży z elity inteligenckiej, najrzadsza zaś u młodzieży pochodzenia robotniczego i chłopskiego. Odnosi się wrażenie, że młodzieży z rodzin społecznie uprzywilejowanych i mieszkającej na ogół z rodzicami, ciąży opieka, poczucie bezpieczeństwa i korzystania z dóbr, które są „z góry” zapewnione bez własnych starań.

Drugą dziedziną, w której występuje wyraźne zróżnicowanie wzorów młodzieży w zależności od jej pochodzenia społecznego, są postawy wobec ludzi. Obserwujemy tu dwa zjawiska. Po pierwsze, sympatia młodzieży o różnym pochodzeniu społecznym wobec ogółu koleżanek i kolegów ze swego roku studiów układa się zbieżnie z pozycją, jaką młodzież danej kategorii pochodzenia zajmuje w swoim środowisku koleżeńskim. Na Wydziale Fizyki najbardziej pozytywną postawę wobec swej grupy koleżeńskiej zajmuje młodzież inteligencka, a najmniej pozytywną młodzież robotnicza i chłopska, na AWF-ie zaś odwrotnie, największą sympatię wobec grupy koleżeńskiej przejawia młodzież robotnicza i chłopska, a najmniejszą inteligencka (tab. 12). Po drugie, w postawach młodzieży wobec otoczenia zarysowuje się klasowa różnica wzorów. Na obu kierunkach studiów młodzież robotnicza i chłopska cechuje się w swoich postawach wobec „innych” dwoma rysami, spójnymi z jej homocentryczną orientacją w systemie wartości, a mianowicie — jak można przypuszczać z jej wypowiedzi — otwartością wobec ludzi i tendencją do bliskich więzi typu koleżeńskiego (tab. 13 i 14).

Tabela 14. Wybór kontaktów koleżeńskich (przyjacielskich) w odpowiedzi na pytanie: „Jeślibyś rozmawiał, to z kim?” (dane w %)

Pochodzenie społeczne młodzieży	Koleżanka, kolega, przyjaciółka, przyjaciel własnej płci	
	Wydział Fizyki	AWF
Inteligencja z wyższym wykształceniem	50	56
Pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	54	67
Robotnicy i chłopci	79	69

Owa wchodząca w skład „wzoru plebejskiego” cecha otwartości w stosunku do ludzi przejawia się także w wyobrażeniach młodzieży o sobie (tab. 15). Bezpośredniość, szczerłość w kontaktach koleżeńskich występuje u młodzieży robotniczej i chłopskiej ponadto także jako je-

den z głównych postulatów wobec otoczenia — panujący wśród młodzieży o tym pochodzeniu wzór kolegi lub koleżanki zawiera cechę „szczeroty otwarty” znacznie częściej niż wzory pozostałych studentów i studentek (tab. 16).

Tablica 15. Młodzież, która w autocharakterystyce użyła określeń „otwarty(a)”, „szczeroty(a)” oraz „skryty(a)” w zależności od pochodzenia społecznego (dane w %)

Pochodzenie społeczne młodzieży	Wydział Fizyki		AWF	
	„Otwarty(a)” „szczeroty(a)”	„skryty(a)”	„otwarty(a)” „szczeroty(a)”	„skryty(a)”
Inteligencja z wyższym wykształceniem	16	41	33	35
Pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	20	31	36	22
Robotnicy i chłopi	37	26	48	20

Tabela 16. Proporcje młodzieży o różnym pochodzeniu wymieniających cechę „otwartość — szczerotę” w odpowiedzi na pytanie: „Jakie cechy lubisz najbardziej u osób Twojej płci i wieku?” (dane w %)

Pochodzenie społeczne młodzieży	Wydział Fizyki	AWF
Inteligencja z wyższym wykształceniem	32	34
Pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	36	36
Robotnicy i chłopi	55	46

Kiedy porównuje się podkultury środowisk młodzieżowych Wydziału Fizyki i AWF-u, nasuwa się spostrzeżenie, że na każdym z tych kierunków studiów ton nadaje młodzież z tej warstwy, która ma najwyższą pozycję towarzyską w danym środowisku — na Wydziale Fizyki młodzież inteligentka, robotnicza i chłopska na AWF-ie. Wzory dążeń życiowych młodzieży z wszystkich warstw mają na Wydziale Fizyki charakter bardziej „inteligentki”, a na AWF-ie „plebejski” i podobnie wzór kontaktów koleżeńskich, co uwidacznia się na zamieszczonych wyżej tabelach.

Porównajmy obecnie wzory dążeń ogółu młodzieży na Wydziale Fizyki i na AWF-ie (tab. 17).

Jak wspominałam już na początku, młodzież z AWF-u w porównaniu z młodzieżą z Wydziału Fizyki, charakteryzuje się w swych pragnieniach dotyczących przyszłości: 1) tendencją do stabilizacji, 2) orientacją na dobra materialne, 3) zainteresowaniem się ludźmi i ich opinią — czyli tzw. orientacją homocentryczną. Młodzież z Wydziału Fizyki wyróżnia się od młodzieży z AWF-u przypisywaniem dużej wartości twórczości naukowej, orientacją na dobra natury moralnej — czyli dążeniami perfekcjonistycznymi, brakiem tendencji do stabilizacji i niską oceną dóbr materialnych oraz stosunkowo słabym zainteresowaniem się „innymi ludźmi”.

Tabela 17. Pytanie o pragnienia i dążenia na przyszłość i odpowiedzi na obu kierunkach studiów (dane w %)

„Poniżej wymieniono szereg celów i dążeń życiowych. Podkreśl te spośród nich, które, niezależnie od możliwości ich realizacji, są najbliższe Twoim prawdziwym, choć może nieujawnianym pragnieniom”	Odpowiedzi:	
	Wydział Fizyki N = 168	AWF N = 268
Przyzwoita pozycja zawodowa i materialna, połączona ze spokojnym, szczęśliwym życiem rodzinnym	38	66
Zdobycie ludzkiego szacunku przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	35	59
Życie w gronie lubianych i lubiących Cię przyjaciół	50	69
Duży dobrobyt materialny	16	27
Dużo wolnego czasu na prywatne zainteresowania i rozrywki	27	35
Osiągnięcie poczucia, że Twoja działalność nawet na skromnym odcinku jest społecznie pożyteczna	24	29
Wniesienie nowych wartości do dorobku kulturalnego przez osiągnięcia intelektualne, naukowe lub artystyczne	43	19
Ukształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego ważnego dla Ciebie ideału moralnego	31	11
Ciekawa praca i opinia dobrego specjalisty w zawodowym gronie	52	41
Życie barwne i pełne wrażeń, dające pełnię przeżyć, nawet kosztem ryzyka	49	43
Zdobycie rozgłosu, sławy, przez osiągnięcia naukowe, sportowe, czy w jakiejś innej dziedzinie	27	22
Realizacja pewnych własnych dążeń ideowych i społecznych	21	16
Wysoka pozycja zawodowa i możliwość podejmowania decyzji na wielką skalę	10	10

Te silne różnice wzorów dążeń, które obserwujemy na powyższym zestawieniu, są, jak już wspominałam, niewątpliwie spowodowane przede wszystkim wyraźnymi różnicami typów osobowości młodzieży na tych dwóch kierunkach studiów, których nie da się sprowadzić do różnic pochodzenia czy warunków studiów. Homocentryzm w systemie wartości młodzieży AWF-u, jak pamiętamy, w znacznej mierze wydaje się być ponadto uzależniony od istnienia zwartej grupy koleżeńskiej, a małe zainteresowanie się ludźmi wśród „fizyków” od względnej izolacji towarzyskiej w tym środowisku. Jednakże w owej różnicy wzorów uwidacznia się też piętno kultury klasowej o różnej genezie. Przede wszystkim „plebejską” genezę wydaje się mieć tendencja do stabilizacji, tak charakterystyczna dla młodzieży z AWF-u. Wydaje się też, iż genezę taką ma także wzór osiągnięć materialnych, który silnie wyróżnia młodzież z AWF-u od młodzieży z Wydziału Fizyki. Wreszcie ów homocentryzm dążeń młodzieży z AWF-u, który jest z jednej strony uzależniony od istnienia zintegrowanej grupy koleżeńskiej, z drugiej stanowi także rys kultury „plebejskiej”.

Tabela 18. Odpowiedzi młodzieży na obu kierunkach studów na pytania dotyczące zwierzeń w sprawach osobistych (dane w %)

A. „Gdybyś miał jakiś trudny problem osobisty, czy rozmawiałbyś z kimś o tym?”

Kierunek studiów	Tak	Raczej tak	Nie wiem	Raczej nie	Nie	Brak odpowiedzi	Razem
Wydział Fizyki	30	23	8	20	18	1	100 N = 168
AWF	46	25	7	13	8	1	100 N = 268

B. „Jeślibyś rozmawiał, to z kim?”

Kierunek studiów	Najczęściej wskazywane kategorie osób					razem
	przyjaciół, kolega — wśród chłopców, przyjaciółka, koleżanka — wśród dziewcząt	ojciec, matka, rodzice	sympatia, przyjaciel kolega — wśród dziewcząt, przyjaciółka, koleżanka — wśród chłopców	siostra brat, rodzzeństwo		
Wydział Fizyki	39	28	22	13		100 N = 168
AWF	52	36	24	13		100 N = 268

Cechy kultury „inteligenckiej” w mniejszym nieco stopniu, ale, jak się wydaje, dość wyraźnie przejawiają się u młodzieży z Wydziału Fizyki w pragnieniach dotyczących przyszłości. Raczej inteligencką genezę wydaje się mieć duża wartość twórczości naukowej czy kulturalnej oraz względny brak pragnień stabilizacji i osiągnięć materialnych. Rys, który zbliża młodzież z Wydziału Fizyki do podkultury młodzieży pochodzenia robotniczego i chłopskiego, to jej skłonności perfekcjonistyczne. Skłonności te wydają się być jednak silnie uzależnione od cech osobowości młodzieży z Wydziału Fizyki i przypuszczalnie kształtują się nie pod wpływem przenoszenia się wzorów młodzieży robotniczej i chłopskiej.

Drugą dziedziną, w której podkultura młodzieży z Wydziału Fizyki wydaje się kształtować pod wpływem wzorów młodzieży inteligenckiej, a na AWF-ie młodzieży robotniczej i chłopskiej, jest wzór otwartości, braku „enklawy”, obowiązujący przede wszystkim w kontaktach z rówieśnikami własnej płci. Wypowiedzi młodzieży na temat rozmów o sprawach osobistych w tych dwóch środowiskach przedstawia tabela 18.

Jak pamiętamy, ów wzór otwartości w kontaktach i otwartości przede wszystkim w kontaktach typu przyjacielsko-koleżeńskiego z jednej strony wydaje się kształtować pod wpływem życia w zintegrowanej grupie koleżeńskiej, z drugiej, pod wpływem przejmowania wzorów młodzieży robotniczej i, być może, chłopskiej. Nasuwa się zagadnienie, dlaczego właśnie dla młodzieży pochodzenia robotniczego i chłopskiego jest charakterystyczny ów rys otwartości w kontaktach i homocentryczna orientacja w systemie dążeń. Jestem skłonna sądzić, że jest tak dlatego, iż dzieci w środowisku robotniczym i chłopskim znacznie częściej wychowują się pod wpływem grupy rówieśniczej niż dzieci z rodzin inteligenckich. Wchodzi tu może w grę zarówno fakt, że rodziny robotnicze i chłopskie są częściej wielodzietne, jak też i to, że dzieci robotnicze uczestniczą na ogół w grupach podwórkowych, a chłopskie w grupach sąsiedzkich, gdy dzieci inteligenckie wydają się mieć mniej, szczególnie nie kontrolowanych, kontaktów z rówieśnikami.

Jeśli chodzi o częstą tendencję do stabilizacji życiowej i względnie większe niż u innych zainteresowanie się dobrami materialnymi wśród młodzieży pochodzenia robotniczego i chłopskiego, to ten kierunek dążeń wydaje się w pełni zrozumiały jako tendencja do kompensacji i pragnienie bezpieczeństwa u tych, którzy mają na ogół gorsze i bardziej niepewne warunki życiowe.

Wskazałam pewne rysy podkultur studenckich Wydziału Fizyki i AWF-u, które, jak przypuszczam, związane są z rozpowszechnianiem się na Wydziale Fizyki wzorów młodzieży inteligenckiej, a na AWF-ie robotniczej i, być może, chłopskiej. Przypuszczam, że wzory te rozpo-

wszechniają się w tych środowiskach wśród ogółu studentów, ponieważ zbieżne z różnicami podkultur klasowych silne różnice młodzieży z Wydziału Fizyki i z AWF-u nie dadzą się wytłumaczyć niewielką przewagą ilościową młodzieży inteligenckiej na Wydziale Fizyki i robotniczej łącznie z chłopską na AWF-ie i ponieważ porównanie wzorów młodzieży z poszczególnych warstw na Wydziale Fizyki i na AWF-ie wydaje się to przypuszczenie potwierdzać. Wniosek ten wydaje się jak najbardziej zgodny z powszechnie przyjętą tezą, że elita towarzyska jest źródłem norm dla ogółu i nadaje ton kulturze grupy. Pozostaje jednak zagadnienie, dlaczego na Wydziale Fizyki elitę stanowi młodzież inteligencka, a na AWF-ie robotnicza i chłopska. Jak się wydaje, zjawisko to pozostaje w ścisłym związku z faktem, że właśnie ta młodzież najlepiej się czuje na omawianych kierunkach studiów. Przystosowanie do uczelni wydaje się być z kolei uzależnione od tego, że na Wydziale Fizyki młodzież o różnym pochodzeniu ma zróżnicowane warunki życia i nauki, na AWF-ie zaś uczelnia w dużej mierze wyrównuje przywileje klasowe. Na przystosowanie się do uczelni i pozycję towarzyską w grupie koleżeńskiej może wpływać także proporcja młodzieży o określonym pochodzeniu. Można by przypuszczać również, że wzór kariery i wzór studenta, jaki oferuje Wydział Fizyki, bliższy jest wyniesionym z domu wzorom młodzieży inteligenckiej, a wzór kariery sportowej i studenta-sportowca jest bliższy młodzieży robotniczej, co może wpływać na omawiane różnice przystosowania do uczelni i na prestiż.

* * *

W artykule tym chciałam uchwycić rolę dwóch, spośród wielu, czynników różnicujących kultury środowisk studenckich na Wydziale Fizyki i na AWF-ie, wskazać wpływ zintegrowanej grupy koleżeńskiej i wpływ wzorów kulturowych młodzieży o różnym pochodzeniu społecznym. Jak już wspominałam, silne różnice kulturowe tych dwóch porównywanych środowisk wydają się być w najsilniejszym chyba stopniu spowodowane jednak różnicami osobowości młodzieży przycho-dzącej na te dwa kierunki studiów, różnicami, które nie dadzą się spro-wadzić do różnic klasowych w naborze i do różnic warunków studiów, aczkolwiek mogą z nimi pozostawać w pewnych zależnościach przyczynowych. Sprawą owych różnic osobowości zajmuję się w innym artykule. Drugim istotnym czynnikiem wydają się być różnice programu i poziomu wymagań na Wydziale Fizyki i AWF-ie. Dobremu samopoczuciu i, ogólniej, „przystosowaniu” młodzieży z AWF-u wydaje się sprzyjać sportowy tryb życia, który może mieć też pewien wpływ na wytwarzanie się koleżeńskiej atmosfery, silnych więzi w grupie uczelnianej oraz

owej bezpośredniości w stosunku do ludzi, jaka przejawia się w wypowiedziach tej młodzieży. Na Wydziale Fizyki na samopoczucie młodzieży wywiera ujemny wpływ przeciążenie nauką i wysokie wymagania prowadzące do ogromnej selekcji w trakcie studiów. To przeciążenie nauką może też przeciwdziałać rozwinięciu się życia towarzyskiego i integracji środowiska koleżeńskiego.

Dokładniejsza analiza roli programu studiów i wzoru studenta została pominięta nie dlatego, by czynniki te były uważane za mało istotne, lecz że są one trudne do uchwycenia bez szczegółowych nad nimi badań.

Artykuł ten nie pretenduje do wyjaśnienia różnic porównywanych kultur studenckich przez wskazanie hipotetycznego wpływu wszystkich najistotniejszych czynników, ogranicza się on do próby uchwycenia roli tych dwóch czynników środowiskowych, o których można coś powiedzieć w świetle uzyskanego materiału. Jednakże na podstawie porównania analizy dwóch środowisk młodzieży — z Wydziału Fizyki i z AWF-u omawia rolę takich czynników, które wydają się istotne dla szerszego kręgu kultury studenckiej w Polsce i które mogą podobnie oddziaływać także i w innych środowiskach tego kręgu.